ΡΗΤΟΡΙΚΟΣ ΛΟΓΟΣ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ: Η ΡΗΤΟΡΙΚΗ ΣΤΗΝ ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΑΔΑ

Α΄ Η ΦΥΣΙΚΗ ΡΗΤΟΡΕΙΑ
Β΄ Η ΓΕΝΝΗΣΗ ΤΗΣ ΣΥΣΤΗΜΑΤΙΚΗΣ ΡΗΤΟΡΕΙΑΣ

1. Ερμηνευτικές ερωτήσεις

1. Ποια είναι η διαφορά μεταξύ φυσικής ευγλωττίας και συστηματικής ρητορικής;

2. Ποια είναι, κατά τη γνώμη σας, τα χαρακτηριστικά του ανθρώπου στον οποίο μια ομήγυρις αναγνωρίζει φυσική ευγλωττία; Να δώσετε παραδείγματα από την καθημερινή ζωή για τις κατηγορίες: α) του *φυσικώς εύγλωττου* ανθρώπου και β) του *εκπαιδευμένου ομιλητή*.

3. Ποια είναι η κοινωνική διάσταση της λέξεως *ἀγορή* (= αγορά), όπως χρησιμοποιείται στον Όμηρο και ποια η σημερινή;

4. Σε ποια γεωγραφική περιοχή, κάτω από ποιες κοινωνικές συνθήκες και με ποια μορφή αναπτύχθηκε αρχικά η συστηματική ρητορεία;

5. Ποιοι θεωρούνται οι πρώτοι *διδάσκαλοι* της ρητορικής τέχνης και σε τι συνίσταται η προσφορά τους;

6. Να εξετάσετε τα δύο κείμενα που ακολουθούν και να προσδιορίσετε την άποψη που έχει κάθε συγγραφέας3 για την ικανότητα του ανθρώπου να ομιλεί καλά:

α) *Εἰ μὲν σοι ὑπάρχει φύσει ῥητορικῷ εἶναι, ἔσει ῥήτωρ ἐλλόγιμος προσλαβών ἐπιστήμην τε καὶ μελέτην,* Πλάτωνος *Φαῖδρος 269d4.* (Μετάφραση: αν διαθέτεις φυσική ευγλωττία, θα γίνεις αξιόλογος ρήτορας προσθέτοντας σ. αυτήν γνώση και άσκηση).
β) *Αἱ μὲν γὰρ δυνάμεις καὶ τῶν λόγων καὶ τῶν ἄλλων ἔργων ἁπάντων ἐν τοῖς εὐφυέσιν ἐγγίγνονται καὶ τοῖς περὶ τὰς ἐμπειρίας γεγυμνασμένοις. Ἡ δὲ παίδευσις τοὺς μὲν τοιούτους τεχνικωτέρους καὶ πρὸς τὸ ζητεῖν εὐπορωτέρους ἐποίησεν· . τοὺς δὲ καταδεεστέραν τὴν φύσιν ἔχοντας ἀγωνιστὰς μὲν ἀγαθοὺς ἢ λόγων ποιητὰς οὐκ ἂν ἀποτελέσειεν, αὐτοὺς δ. ἂν αὑτῶν προαγάγοι καὶ πρὸς πολλὰ φρονιμοτέρως διακεῖσθαι ποιήσειεν.* Ἰσοκράτους *Κατά Σοφ.,* § 15. (Μετάφραση: καθ. όσον μάλιστα η ικανότητα να συνθέτει κανείς λόγους και γενικώς να ενεργεί, ενυπάρχει σ. εκείνους οι οποίοι είναι προικισμένοι με φυσικά προτερήματα και είναι εξασκημένοι μέσω της πείρας· αλλά η αγωγή τους καθιστά επιτηδειότερους προς την τέχνη τους και καλύτερα προικισμένους για τις αναζητήσεις (τους)· . εκείνους δε που έχουν προτερήματα εκ φύσεως κατώτερα, η αγωγή δεν θα τους έκανε ικανούς να αγωνίζονται και να κατασκευάζουν λόγους, αυτούς όμως τους ίδιους μπορεί να αναπτύξει περισσότερο και να τους καταστήσει περισσότερο σώφρονες από πολλές απόψεις).

Γ΄ ΡΗΤΟΡΕΙΑ ΚΑΙ ΣΟΦΙΣΤΙΚΗ

1. Ερμηνευτικές ερωτήσεις

1. Η Αθήνα, σε αντίθεση με τη Σπάρτη και άλλες πόλεις, αποτελεί το κέντρο της συστηματικής ρητορικής κατά τους 5ο και 4ο αιώνες π.Χ. Γιατί, κατά τη γνώμη σας, συμβαίνει αυτό;

2. Σύμφωνα με πληροφορίες από την αρχαία ελληνική γραμματολογία ο Γοργίας ο Λεοντίνος, τον 5ο αι. π.Χ. καλλιεργώντας την πολιτική και κυρίως την επιδεικτική ρητορεία, μελέτησε και αξιοποίησε τη σημασία που έχει η χρήση των καταλλήλων λέξεων για κάθε κοινωνική περίσταση. Να εξηγήσετε με ένα παράδειγμα από την καθημερινή ζωή πώς αντιλαμβάνεστε τη σημαντικότητα αυτής της επικοινωνιακής αρχής.

3. Ο Γοργίας ο Λεοντίνος υποστήριξε ότι δεν υπάρχει αντικειμενική αλήθεια και ηθική και ο Πρωταγόρας ότι για κάθε ζήτημα υπάρχουν δύο απόψεις (5ος - 4ος αι. π.Χ.). Σήμερα, στην αρχή του 21ού αι. χρησιμοποιούμε τις εκφράσεις: «Όλα τα ζητήματα δεν είναι άσπρο-μαύρο» και «Το νόμισμα έχει δύο όψεις». Πόσο συγγενείς εννοιολογικά φαίνονται οι θέσεις αυτές, παρά το ότι ανήκουν σε διαφορετικές εποχές και γιατί, κατά τη γνώμη σας, τις αποδέχθηκε η κοινωνία;

4. Η διαφωνία Πλάτωνα και σοφιστών και η απόρριψη των θέσεων των τελευταίων από τον Πλάτωνα οδηγεί και στην απόρριψη των ρητορο-διδασκάλων της Αθήνας. Ποιο κοινωνικό κλίμα μπορείτε να περιγράψετε προσπαθώντας να φανταστείτε εκείνη την ιδεολογική διαμάχη;

5. Ποια θέση υιοθετεί ο Ισοκράτης απέναντι στη διαφωνία *φιλοσοφίας*

και *ῥητορικῆς* που αποκτά και κοινωνικές συνέπειες;

6. Ποια είναι η έννοια της *φιλοσοφίας* κατά τον Ισοκράτη;

7. Γιατί, κατά τη γνώμη σας, η Ρητορική χαρακτηρίστηκε *πειθοῦς δημιουργός*;

8. Η διαφωνία *φιλοσοφίας* και *ῥητορικῆς* αποτελούσε και αποτελεί ένα πλαστό πρόβλημα; Ναι ή όχι και γιατί;

9. Γιατί η θέση της φιλοσοφίας στην αρχαία Ελλάδα και κυρίως, όπως αυτή εκφράζεται κυρίως από τον Πλάτωνα, αποκλείει τη Ρητορική από τις επιστήμες και τις τέχνες;

1.2. Ερωτήσεις αντικειμενικού τύπου

1. Να συμπληρώσετε τα κενά επιλέγοντας από τις λέξεις που βρίσκονται σε παρένθεση εκείνη που ταιριάζει για κάθε περίπτωση:
Ο ..... στο έργο του *Ρητορική Τέχνη* υποστηρίζει ότι ο Πρωταγόρας λόγω επαγγέλματος υποσχόταν ότι μπορεί να καταστήσει πειστικό ένα ασθενές επιχείρημα. Έτσι έκρινε και ..... (αποδοκίμαζε / επιδοκίμαζε) τους σοφιστές.

2. Ο Γοργίας ο Λεοντίνος επηρέασε την εξέλιξη της ρητορικής τέχνης στην Αθήνα. Επεσήμανε τη σημασία που έχει για την ..... (εγκυρότητα / γνησιότητα / πειστικότητα) του λόγου ..... (ο «καιρός» / η εκπαίδευση / η ηθική διαπαιδαγώγηση των πολιτών).

3. Η ρητορική κατά τον ..... (Ισοκράτη / Πλάτωνα / Πρωταγόρα) έχει στόχο να ..... (διδάξει / πείσει / αποτρέψει) και να

..... (ανακαλύψει / προβάλει / παρουσιάσει) τα «εἰκότα», δηλ. τα ..... (αληθή / συμφέροντα / αληθοφανή).

Ε΄ ΤΑ ΕΙΔΗ ΤΟΥ ΑΤΤΙΚΟΥ ΡΗΤΟΡΙΚΟΥ ΛΟΓΟΥ
ΣΤ΄ ΤΑ ΜΕΡΗ ΤΟΥ ΡΗΤΟΡΙΚΟΥ ΛΟΓΟΥ

1. Ερμηνευτικές ερωτήσεις ανοικτού τύπου

1.1. Ερωτήσεις ελεύθερης ανάπτυξης

1. Ποιος ήταν ο κοινωνικός ρόλος των συμβουλευτικών λόγων κατά τον 5ο και 4ο αιώνα στην Ελλάδα; Πώς καταδεικνύεται ο σημαντικός τους ρόλος στη ζωή των πολιτών της Αθήνας;

2. Από πού καταδεικνύεται η κοινωνική διάσταση των δικανικών λόγων και γιατί, κατά τη γνώμη σας, αυτοί ήσαν αναγκαίοι στο πολιτικό σύστημα της πόλεως των Αθηνών;

3. Πώς επηρέαζε η προσωπικότητα του ρήτορα την αξιοπιστία του στο ακροατήριο; Να κάνετε τις δικές σας εκτιμήσεις και επισημάνσεις περιγράφοντας ένα σύγχρονο ομιλητή σε μεγάλο ακροατήριο και να σκεφτείτε πιθανές διαφορές ή ομοιότητες.

4. Η τεχνική της υποκριτικής αποτελούσε προαπαιτούμενη γνώση για την επιτυχή εκφώνηση ενός ρητορικού λόγου. Πιστεύετε ότι το ίδιο ισχύει και σήμερα για τον δάσκαλο, τον ιερέα, τον πολιτικό, τον συνδικαλιστή; Να αιτιολογήσετε την άποψή σας.

5. Ποια εξήγηση δίνετε στο γεγονός ότι η ακμή της ρητορείας συντελέστηκε στην Αθήνα του 5ου και 4ου αιώνα π.Χ.;

1.2. Συνδυασμός ερωτήσεων ανάπτυξης και σύντομης απάντησης

1. Ποιες πληροφορίες παρέχονται, κατά τη γνώμη σας, από τους επιδεικτικούς ή συμβουλευτικούς ρητορικούς λόγους της αρχαιότητας για την κοινωνική κατάσταση μιας πόλης-κράτους;

2. Ποια είναι τα μέρη ενός ρητορικού λόγου και με ποιο είδος του σύγχρονου οργανωμένου λόγου μπορείτε να συγκρίνετε τη διάταξη των μερών αυτών;

3. Τι χαρακτηρίστηκε ως μνημοτεχνική ικανότητα του ρήτορα*;*

4. Ποια είναι η διαφορά ανάμεσα στην *πρόθεσιν* και την *διήγησιν* ενός ρητορικού λόγου;

5. Ποια είναι η διαφορά των ιστορικών παραδειγμάτων από τα πλαστά και πόσο εξυπηρετούν και τα δύο την πειστικότητα ενός ρητορικού λόγου;

6. Οι **γνώμες** ως μέρος του ρητορικού λόγου σημαίνουν ό,τι και σήμερα σε ένα προφορικό ή γραπτό κείμενο; Σε τι μοιάζουν και σε τι διαφέρουν; Υποστηρίζουν την πειστικότητα του ομιλητή ή όχι;

7. Η **ηθοποιΐα** και η **παθοποιΐα** αποτελούν χαρακτηριστικά της δράσης του ρήτορα κατά την αγόρευσή του. Γιατί, κατά τη γνώμη σας, υιοθετήθηκαν και χρησιμοποιήθηκαν;

8. Να συγκρίνετε τις απόψεις του Ισοκράτη και του Πλάτωνα και να διατυπώσετε την προσωπική σας θέση για το περιεχόμενο και τη σημασία των ιδεών που κυκλοφορούσαν στην εποχή τους.

9. Να περιγράψετε τα χαρακτηριστικά του επαγγέλματος του *λογογράφου* στην Αθήνα του 5ου και 4ου αιώνα π. Χ.

10. Σε τι, κατά τη γνώμη σας, εξυπηρετούσαν τους σκοπούς ενός ρητορικού λόγου οι γνώσεις που, κατά την κοινή αντίληψη, έπρεπε να έχει ο ρήτορας;

11. Έχουν ταυτόσημη έννοια η μνημοτεχνική ικανότητα, η απομνημόνευση και ο «παπαγαλισμός»; Να αιτιολογήσετε την απάντησή σας αξιοποιώντας την εμπειρία σας.

12. Να συμπληρώσετε τις επόμενες προτάσεις με τα ονόματα των ρητόρων που σας δίνονται σε παρένθεση (*Λυσίας, Ισοκράτης, Δημοσθένης*):

α) Ο ..... θεωρείται ως ο επιφανέστερος εκπρόσωπος της επιδεικτικής ρητορείας.

β) Ο ..... θεωρείται ο κατ. εξοχήν ικανός *λογογράφος* της κλασικής Αθήνας.

γ) Ο ..... θεωρείται ως ο σημαντικότερος ρήτορας συμβουλευτικών λόγων.

Λυσίου

Ὑπὲρ Μαντιθέου

Ερωτήσεις για την εισαγωγή στο Λυσία

Ο βίος του Λυσία

1. Πόσο επηρέασε τη ζωή και το έργο του Λυσία το ταξίδι του στην Κάτω Ιταλία;

2. Πόσο επηρέασε το καθεστώς των Τριάκοντα τη ζωή του Λυσία;

3. Ποιοι λόγοι οδήγησαν το Λυσία στο επάγγελμα του λογογράφου;

4. Γιατί ο Λυσίας παρέμεινε ισοτελής;

Το έργο του Λυσία

1. Με ποια είδη ρητορικού λόγου ασχολήθηκε ο Λυσίας;

2. Πόσοι λόγοι αποδίδονται στο Λυσία, πόσοι σώζονται και πού αναφέρονται;

Η αξία του έργου

1. Μπορεί το έργο του Λυσία να θεωρηθεί αξιόπιστη ιστορική πηγή; Να δικαιολογήσετε την απάντησή σας.

2. Για ποιες περιόδους της αθηναϊκής ιστορίας αντλούμε πληροφορίες από

το έργο του Λυσία;

3. Ποια χαρακτηριστικά προσδιορίζουν την τεχνική αρτιότητα των λόγων του Λυσία;

Λ Υ Σ Ι Ο Υ. *Ύ π ὲ ρ Μαν τ ι θ έ ο υ*

Εισαγωγή

1. Ποιο ήταν το περιεχόμενο της «δοκιμασίας» και ποιος ο στόχος της;

2. Γιατί κατηγορείται ο Μαντίθεος;

3. Με ποιο τρόπο ο Μαντίθεος προσπαθεί να πείσει το δικαστήριο και να αποκρούσει την κατηγορία που του αποδίδουν;

4. Ποια εικόνα παρουσιάζει στο δικαστήριο ο Μαντίθεος και με ποιο θέμα ασχολείται περισσότερο;

5. Με ποια στοιχεία του λόγου μπορούμε να καθορίσουμε το χρόνο απαγγελίας του;

6. Ποια είναι η δομή του συγκεκριμένου λόγου;

7. Γιατί η **διήγηση** στο λόγο αυτό λειτουργεί και ως **απόδειξη**;